

ФУНКЦІОНАЛЬНА СУТНІСТЬ ТА МОДЕЛЮВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

На базі аналізу підходів до поняття управління інноваційною діяльністю доводиться його функціональна сутність, а також досліджуються можливості побудови механізму управління інноваційною діяльністю промислових підприємств на системній основі.

On the basis of the analysis of approaches to the notion of innovative activity management, its functional nature is proved. The possibilities of modeling a management mechanism of the industrial enterprises' innovative activity on a system base are investigated.

Перспективи розвитку й удосконалення промислового виробництва в сучасних умовах не можуть розглядатися поза тісним зв'язком з інноваційною діяльністю підприємств, тому що саме ця діяльність є основним чинником конкурентоспроможності виробництва. У цьому зв'язку актуальним представляється теоретичне осмислення основ управління інноваційною діяльністю з позиції її використання для управління внутрішнім господарським механізмом підприємств відповідно до вимог економіки.

Більшість дослідників [1,2,3] вважають, що управління інноваційною діяльністю підприємств – це забезпечення створення і впровадження у виробничих умовах розвинутих засобів праці, прогресивних предметів праці і технологій, нових видів продукції, своєчасного й ефективного використання досягнень науково-технічного прогресу. Безумовно, це визначає загальний вектор управління інноваційною діяльністю, однак не розкриває достатньою мірою його зміст, характер і засоби здійснення процесів. У дослідженнях же, більшою мірою, знаходить висвітлення теорія управління виробництвом взагалі.

Слід зазначити, що виробництво в цілому та інноваційна діяльність, зокрема, володіють деякими загальними ознаками. Мета виробництва тісно пов'язує управління виробництвом як управління взагалі і управління інноваційною діяльністю як один з видів управління виробництвом в силу того, що воно виконує специфічну функцію, яка забезпечує виробництво. Саме в силу наявності цієї функції доцільно націлити дослідження на управління інноваційною діяльністю.

Існують різні думки щодо поняття "управління виробництвом". Деякі дослідники [4] розглядають його з позиції системного підходу, інші – як суспільні відносини.

Так, особливістю системного підходу є розробка і використання засобів, що дозволяють формувати і досліджувати цілі та функції систем управління. На первісному етапі методики формування і дослідження цілей були засновані на зборі й узагальненні досвіду фахівців, однак на результати таких досліджень впливав суб'єктивний фактор. Тому почали розробляти методики, засновані на філософських концепціях, які гарантували повноту структуризації з урахуванням прийнятої концепції. Першою методикою, в основу якої була покладена філософська концепція, була методика, заснована на двоїстому визначенні системи О.І.Уйомова і розвинута Б.Д.Кошарським [5]. О.І.Уйомов визначає структуру системи через властивість (G), яку повинне задовольняти системоутворююче відношення (J). І навпаки, системоутворююче відношення встановлюється з властивостей об'єктів, що складають сутність системи. У роботах Б.Д.Кошарського було показано, що цим двом визначенням відповідає два способи представлення системи управління:

1) процедурне – як безлічі об'єктів (N), на яких реалізується раніше визначене відношення (J) з фіксованими властивостями (G_j), причому якщо системоутворююче співвідношення визначене в часі, то це представлення відповідає структуризації системи за циклом управління (планування, регулювання, облік і ін.);

2) факторне – як безлічі об'єктів (N), що володіють раніше визначеною властивістю (G_p) з фіксованими між ними відносинами (J), при цьому можуть бути виділені такі складові як основне виробництво, допоміжне виробництво, матеріально-технічне забезпечення та інші об'єкти управління на підприємстві.

Б.Д. Кошарський довів, що кожний з цих способів окремо не дає повного опису системи управління. Для виявлення системних особливостей конкретного підприємства необхідно один спосіб опису доповнювати іншим, двоїстим йому, тобто тільки спільне використання процедурного і факторного розчленувань системи дозволяє забезпечити повний аналіз задач управління.

Безумовно, кожний з підходів має право на існування. Не можна не погодитись з тим, що управління розглядається як упорядкування складної динамічної системи, яка носить характер цілеспрямованого регулювання цієї системи відповідно до діючих закономірностей. З іншого боку, управління являє собою складну сукупність суспільних відносин. Найбільш конструктивною є позиція, яка визначає управління виробництвом як цілеспрямований вплив на колективи людей для організації і координації їхньої діяльності в процесі виробництва. Адже у виробництві окремі види робіт, що виконують люди, поєднуються в один комбінований, погоджений процес праці, і це здійснюється за допомогою виконання відповідних управлінських рішень, які організують діяльність. Таким чином, управління виробництвом необхідно розглядати як з позиції системного підходу, так і як суспільні відносини.

Існують також два підходи до управління виробництвом – організаційний і функціональний. В силу того, що для забезпечення дійсно повноцінного узгодження праці людей у виробництві потрібно виконання цілого комплексу управлінських функцій, можна зробити висновок про функціональну сутність управління. Працівники, які здійснюють інноваційну і науково-технічну діяльність у визначеній якості окремої праці, беруть участь у загальному виробничому процесі. Отже, їхня праця не може бути не погодженою із працею інших учасників цього процесу і виникає потреба в управлінні інноваційною і науково-технічною діяльністю, яка за аналогією з управлінням виробництвом, повинна виконувати комплекс функцій. Об'єктом дії цих функцій є не виробництво взагалі, а та його частина, яка стосується його підготовки, тобто до створення, впровадження, забезпечення використання в ньому досягнень науково-технічного прогресу. Тобто, від того наскільки правильно визначені функції, більш точно розкриваються їхні причинно-наслідкові зв'язки і зв'язки управління інноваційною і науково-технічною діяльністю з іншими процесами управління, які мають місце у виробничій системі.

Виходячи із сучасних вимог, запропонованих до управління [6], і умовам забезпечення безперервності й ефективності виробничого процесу, можна сказати, що загальними для усіх видів управлінської діяльності є наступні функції: планування, організація, регулювання, облік і контроль, мотивація. Так як інноваційна і науково-технічна діяльність у виробництві здійснюється не автономно, то важливо, щоб забезпечувалась єдність управління виробництвом і інноваційною діяльністю у виробництві. Це обумовлює єдність їх загальних управлінських функцій.

Планування задає параметри функціонування виробництва, його частин і їхнього пропорційного розвитку. Організація здійснює зв'язок усіх сторін виробництва і тих заходів і засобів, які знайшли відображення в планах підприємства. Як би якісно не були виконані ці функції, необхідна постійна робота з досягнення стійкості усєї виробничої системи відповідно до встановленого на попередніх етапах управління її параметрами, підтримці необхідного ритму процесів у виробництві, вирівнюванню усіх відхилень від заданих параметрів, тобто також потрібне постійне виконання функцій регулювання всіма цими процесами.

Масштаби функції регулювання деякі автори обмежують тільки діяльністю з вирівнювання систем у випадку відхилення їх від заданих параметрів. Наприклад, говориться, що регулювання полягає в досягненні такої діяльності системи, при якій вирівнюються усі відхилення стану виходу її від заданого значення цього стану, тобто від норми, чи те, що регулювання є

об'єктивною функцією управління, за допомогою якої досягається необхідний стан упорядкованості та стійкості системи виробництва у випадку відхилення від заданих параметрів.

Звичайно, у реальному управлінні виникають відхилення від планових завдань, термінів виконання робіт, графіків, порушуються зв'язки між елементами системи. В усіх цих випадках потрібне оперативне втручання в роботу, внесення в неї коректив, за допомогою чого параметри, які відхилилися від нормального стану, системи знову досягають своїх колишніх норм. Але в практиці управління є чимало прикладів і того, що система функціонує ефективніше тоді, коли функція регулювання працює не тільки на усунення, а більше на попередження відхилень від заданих параметрів. Наприклад, для виробництва надійніше буде попередити зрив терміну постачань матеріалів, ніж усунути потім наслідки цього зриву. На необхідність виконання випереджуваних дій на етапі реалізації функції регулювання вказують багато авторів. Немаловажним є і регулювання процесом удосконалення параметрів системи в зв'язку з виявленням її нових резервів. В даному випадку виявляється дія, що примушує систему змінювати свої параметри. Усе це виконує функція регулювання.

В окрему загальну функцію необхідно виділити облік і контроль. Контроль починається з контролю планування і закінчується зіставленням фактично досягнутих результатів заданим цілям. Тому варто погодитися з думкою тих авторів, які вважають, що контроль є процес безупинного зіставлення фактичного стану функціонування системи з заданими цілями і критеріями. Таке зіставлення дозволяє одержати дані про дійсний стан роботи та у випадку відхилення від заданого рівня оперативно скоригувати його шляхом застосування відповідних заходів.

Органічною частиною функції контролю є облік, хоча в окремих класифікаціях облік виділений у самостійну загальну функцію. Однак лише поєднання контролю й обліку створює єдиний процес управлінської діяльності, націленої на систематичний аналіз і відображення фактичного стану діяльності. Тільки за допомогою збору, нагромадження й узагальнення інформації про результати діяльності можна з'ясувати її стан і зіставити з заданим, тобто здійснити контроль. Таким чином, облік є вихідним пунктом контролю і виступає як засіб його здійснення.

Забезпечення погодженого функціонування виробничої системи і її частин, їхньої ефективності припускає зацікавленість учасників виробничого процесу в перебуванні відповідних цим задачам рішень. Для цього необхідний облік і реалізація мотивів, якими визначається ставлення людей до праці, направляється й активізується їхня діяльність. Процеси, мотивації повинні бути цілеспрямованими, регульованими, тобто керованими. Звідси, мотивація поведінки людей у виробництві виявляє себе як цілком самостійна загальна функція управління, властива всім стадіям виробничого процесу і всім його рівням.

В умовах ринку особливе значення набуває маркетингова діяльність. На даний час за допомогою маркетингової діяльності визначаються цілі та задачі підприємств із зростання прибутку, обсягу виробництва і збуту, ринку, змінюється чи підтримується рівень попиту і т.п. Таким чином, маркетинг стає однією з найважливіших стадій формування цілей і задач підприємства, тобто по суті виконує функцію передпланового прогнозу, будь це на етапі планування виробничо-господарської діяльності взагалі, розробки бізнес-планів чи стратегічного планування. Тому представляється правильним у класифікації функцій управління виділяти не просто функцію планування, а функцію маркетингу і планування. Аналіз указує на те, що жоден план без маркетингових досліджень сучасними підприємствами не розробляється. Особливу роль грає маркетинг при прийнятті рішень, пов'язаних з інноваційною і науково-технічною діяльністю.

У своєму динамічному стані взаємодію функцій можна розглядати як деяку безліч зв'язків, що забезпечують процес управління, і певним чином формалізованих. У такому розрізі

дія функцій підходить під поняття дії системи, отже, відносячи усе до інноваційної і науково-технічної діяльності, можна говорити про систему управління цією діяльністю. Практика управління показує, що найбільш складним завданням є не сам набір елементів системи, а досягнення порядку їхньої дії, що і є основним завданням дослідження. Наприклад, планування інноваційної і науково-технічної діяльності без обліку її ефективності може відобразити її кількісні характеристики, але не якісні і тим явно знижується можливість отримання найкращого результату. Оплата праці, не зв'язана з обсягами продукції чи ефективністю, не стимулює належною мірою фахівців у розробках, що забезпечують повною мірою потреби ринку цією продукцією і не сприяє створенню її як конкурентоспроможної і високоефективної. Так, може бути вироблена велика кількість продукту, що не користується попитом, бути високою оплата праці при зниженні ефективності розробок. У більшості випадків це відбувається тому, що процеси, які складають зміст однієї і тієї ж системи, регулюються автономно як окремо узяті, а не тісно взаємодіючі один з одним.

Звідси випливає, що управління інноваційною і науково-технічною діяльністю може бути представлене у вигляді процесів, взаємопов'язаних у одне ціле, у систему. Отже, це управління являє собою детерміновану модель, упорядкування якої повинно відбуватися на основі єдиної мети і спрямованості інноваційної і науково-технічної діяльності в системі виробництва. Принципова схема моделі управління представлена на рис. 1.

Рис. 1 Принципова схема побудови і дії механізму управління науково-технічним прогресом

Особливе місце в механізмі управління повинна займати оплата праці, що є однією з найважливіших складових функції мотивації, тому що вона забезпечує матеріальну зацікавленість фахівців у кращих результатах роботи. Для фахівців – це оплата за число й ефективність розробок. Виконуючи таку роль, оплата виступає як необхідна ланка механізму управління інноваційною і науково-технічною діяльністю підприємств.

Виконання економічних функцій із приводу управління інноваційною і науково-технічною діяльністю вимагає методологічного і методичного забезпечення його процесів у вигляді різного роду рекомендацій, вказівок, наявності економіко-математичних моделей і методик оцінки економічних показників результатів діяльності підрозділів, що займаються інноваціями і т.п.

І це має своє місце в механізмі управління. Управління повинне бути певним чином організаційно оформлено, інакше воно втрачає зміст цілого, системи, а його елементи

(функції) – цілеспрямованої взаємодії. Роль такого організаційного початку виконують функції організації і регулювання. Реалізація функції організації припускає встановлення суб'єктів управління, тобто встановлення структурних підрозділів, як виконавців науково-технічних заходів, і окремих виконавців в особі працюючих у цих структурах фахівців, розробку схем взаємодії між структурами і виконавцями.

Усі включені в економічне й організаційне управління елементи, звичайно діють так, щоб забезпечити очікуваний підприємством результат від даного виду діяльності. Таким чином, з урахуванням всіх елементів, що складають економічне й організаційне управління, можна побудувати схему механізму управління інноваційною і науково-технічною діяльністю підприємств (рис. 2).

Управління за розробленою схемою буде чітко визначати порядок дії усіх функцій і засоби їхньої реалізації і вже на стадії вироблення загальних для підприємства стратегій дозволить виконавцям інноваційної і науково-технічної діяльності реалізувати її на системній основі, тобто тільки розробка цілісної концепції управління підприємством дозволить забезпечити ефективне управління інноваціями, основним принципом якого є випуск конкурентоспроможної продукції.

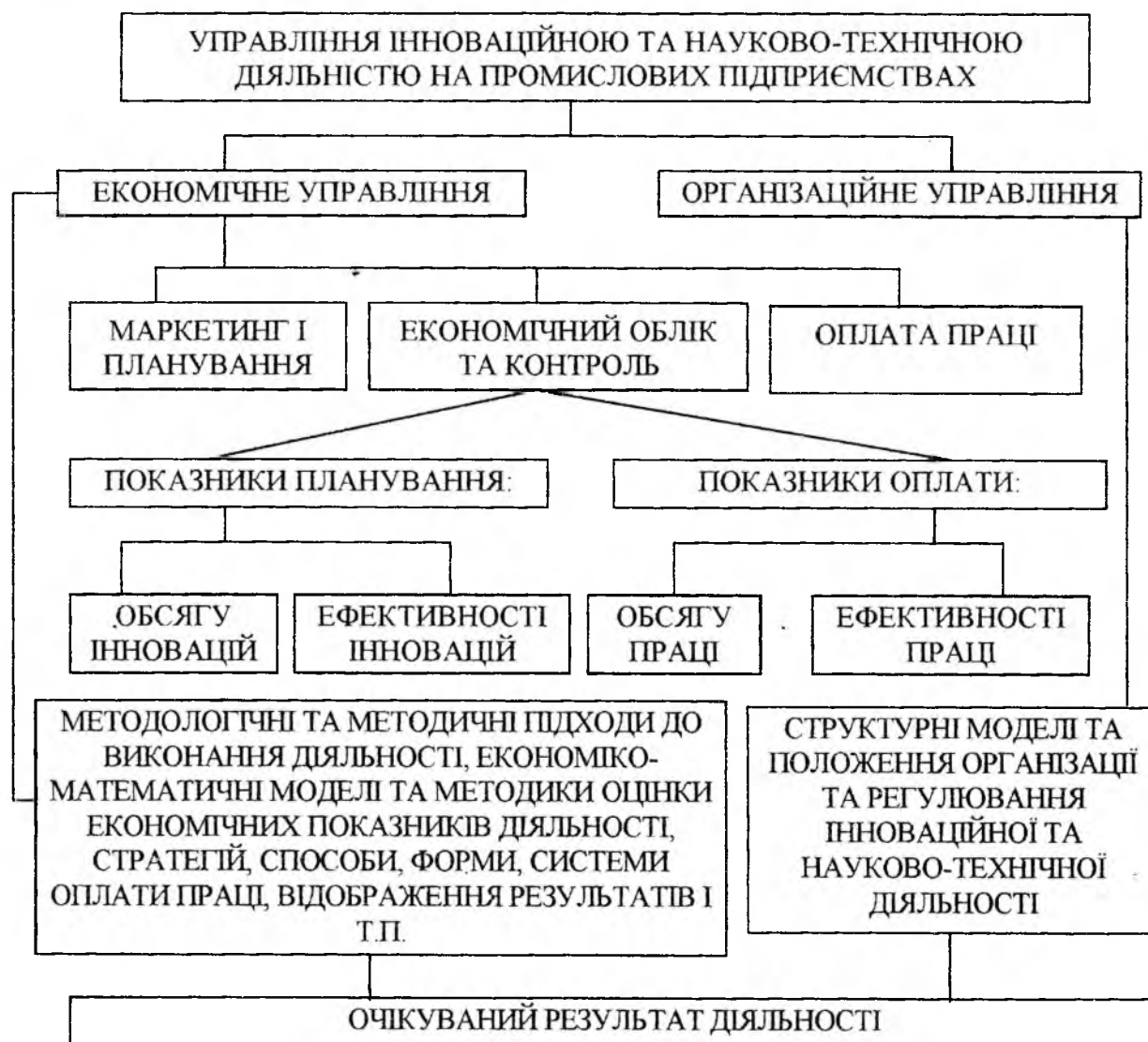

Рис. 2 Структурна схема побудови механізму управління інноваційною та науково-технічною діяльністю на промислових підприємствах

Інноваційна і науково-технічна діяльність у виробництві здійснюється не автономно, а у взаємозв'язку з усіма видами діяльності, властивими виробничій системі. Звідси важливо, щоб забезпечувалась єдність управління виробництвом і управління інноваційною та науково-технічною діяльністю у виробництві. Це обумовлює єдність їх загальних управлінських функцій

Література.

1. Уткин Э.А., Морозова Г.И., Морозова Н.И. Инновационный менеджмент – М.: АКАЛИС, 1996. – 208с.
2. Месков М.Х., Альберт м., Хедоури Ф. Основы менеджмента. – М.: Дело. 1992 – 702с.
3. Менеджмент организации / под ред. З.П.Румянцевой, Н.А.Соломатина. – М.: ИНФРА-М. 1995 – 429с.
4. Уткин Э.А. Управление фирмой. – М.: АКАЛИС, 1996.–516с.
5. Уемов А.И. Системный подход и общая теория систем. – М.: Мысль, 1978. – 272 с
6. Виханский А.С., Наумов А.И. Менеджмент. человек, стратегия, процесс: Учебник. Издание 2-ое. – М.: Гардарики, 1996. – 528с.

Рекомендовано до публікації
д.е.н., проф. Салигою С.Я. 13.05.04

Надійшла до редакції
29.04.04